

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра Фінансів

Допущено до захисту

завідувач кафедри

к.е.н,

Волохова І.С.

“ ___ ” _____ 2020 р.

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 6.07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування»

на тему: «Система пенсійного забезпечення в Україні: проблеми та
перспективи розвитку»

Виконавець

Студент факультету фінансів та
банківської справи

Засидько Максим Сергійович

/підпис/

Науковий керівник

к.е.н., доц.

Коцюрубенко Г.М.

/підпис/

Одеса 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Загальнотеоретичні та законодавчі засади системи пенсійного забезпечення	6
1.1. Сутність та завдання системи пенсійного забезпечення	6
1.2. Організаційна складова та принципи системи пенсійного забезпечення	10
1.3. Ретроспективні аспекти розвитку системи пенсійного забезпечення	20
РОЗДІЛ 2. Практика та проблематика системи пенсійного забезпечення в Україні	26
2.1. Аналіз та динаміка трудових пенсій	26
2.2. Стан недержавної систем пенсійного забезпечення	41
РОЗДІЛ 3. Основні напрями розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні	49
3.1. Аналіз зарубіжного досвіду вдосконалення пенсійного забезпечення	49
3.2. Шляхи реформування системи пенсійного забезпечення України	55
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	66

ВСТУП

В умовах реформування системи пенсійного забезпечення в Україні фінансування цієї системи є одним із найгостріших питань сучасної соціальної політики. Останнім часом поняття «пенсійне забезпечення» стало предметом не тільки наукових дискусій, а навіть політичних спекуляцій, розуміння його багатьма людьми як обов'язкової державної соціальної виплати, що в кінцевому рахунку породило утриманське ставлення до пенсії, зруйнувавши тим самим стимулюючий характер її заробляння протягом трудового періоду життя людини.

Актуальним завданням сучасного етапу соціально-економічних перетворень у нашій державі є радикальне реформування системи пенсійного забезпечення, що має важливе значення для забезпечення сталого розвитку України, подолання наслідків фінансової-економічної кризи, підвищення рівня соціального забезпечення пенсіонерів. Незважаючи на те, що до сьогодні було здійснено низку важливих для подальшого розвитку системи пенсійного забезпечення перетворень, започаткована пенсійна реформа далеко не завершена: по-перше, пенсія не убезпечує від бідності; по-друге, система залишається соціально несправедливою; по-третє, не відбулося детінізації заробітків і доходів загалом; по-четверте, Пенсійний фонд України не може обійтися без дотацій із бюджету тощо

Проблеми пенсійного забезпечення завжди були в центрі уваги соціологів, політологів, філософів, економістів. Методологічні та прикладні питання проблеми соціального захисту населення та його залежності від розвитку економіки в цілому ставали предметом досліджень української наукової школи.

Забезпечення добробуту осіб пенсійного віку є необхідною передумовою становлення України як соціальної держави. Виконання цього завдання поряд із забезпеченням інтересів усього суспільства неможливе без подальшого реформування вітчизняної системи пенсійного забезпечення. В умовах фактичної відсутності накопичувальної системи

загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, на тлі фінансової нестабільності та наростаючого демографічного навантаження здатність солідарної пенсійної системи до належного виконання власних функцій поступово зменшується. Параметричні заходи, здійснені в межах пенсійної реформи у 2011 році, не принесли повною мірою очікуваного соціальноекономічного ефекту. Все ще триває пошук балансу індивідуальної та солідарної відповідальності за пенсійне майбутнє громадян. Відтак сьогодні необхідним є впровадження інституційних змін, спрямованих на диверсифікацію джерел пенсійних доходів за рахунок зростання ролі нових інститутів пенсійного забезпечення, зокрема недержавних пенсійних фондів.

Питанням «системи пенсійного забезпечення» займається багато вчених, зокрема Артюх Т.М., Болотіна Н.Б., Бурков Ю. А., Буряченко О.Є., Васькович І.М., Зайчук Б. О., Захаров М. Л., Женчак О. В., Далимов Р., Кравчук Т. В., Дідковська Т. О., Лібанова Е., Ріппа М. Б., Ткаченко Л., Стожок Л. Г., Шумило М.М. та інші.

Метою роботи є розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення існуючого механізму системи пенсійного забезпечення на основі узагальнення теоретико-правових засад та вітчизняної і заурбіжної практики існування і фінансування системи пенсійного забезпечення.

Під час написання бакалаврської роботи поставлені наступні завдання:

- визначення сутності та завдань системи пенсійного забезпечення;
- розгляд організаційної складової та принципів системи пенсійного забезпечення;
- ретроспективні аспекти розвитку системи пенсійного забезпечення;
- аналіз та динаміка трудових пенсій; стан недержавної систем пенсійного забезпечення;
- аналіз зарубіжного досвіду вдосконалення пенсійного забезпечення;
- шляхи реформування системи пенсійного забезпечення України.

Об'єктом дослідження є процес функціонування системи пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні аспекти організації системи пенсійного забезпечення.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані наступні методи: діалектичний метод наукового пізнання взаємозв'язків і проблем взаємодії ланок системи пенсійного забезпечення. При проведенні аналізу системи пенсійного забезпечення використовувався горизонтальний аналіз (для порівняння показників з відповідними показниками за попередні періоди); метод аналізу та синтезу при визначенні закономірностей, що мають місце в процесі реалізації системи пенсійного забезпечення та перспектив її розвитку. У формуванні результатів дослідження використовувалися графічні та графоаналітичні методи (діаграми та інформаційні таблиці).

Інформаційну базу дослідження складають закони України та нормативно-правові акти, наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні матеріали органів Пенсійного Фонду України, статистичні дані, опубліковані Державною службою статистики України, звіти Національної комісії, що здійснює регулювання ринку фінансових послуг в Україні.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

ВИСНОВКИ

На підставі викладеного та проаналізованого матеріалу ми дійшли наступних висновків

На законодавчому рівні, законодавець використовує термін «пенсійне забезпечення» у назві та сфері діяльності Закону України «Про пенсійне забезпечення»[1]. Відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення» законодавець не надає терміну «пенсійне забезпечення», а пов'язує цей термін з поняттям «пенсія», відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»[2]. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», пенсія – це щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яку отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого цим Законом пенсійного віку чи визнання її особою з інвалідністю, або отримують члени її сім'ї у випадках, визначених цим Законом. Тобто, поняття «пенсія» в сучасному вітчизняному законодавстві охоплює всі види пенсійних виплат. Отже це – систематичне грошове забезпечення, яке здійснюється суб'єктами, зобов'язаними відповідно до закону чи договору, з метою компенсації втраченого (або зменшеного) заробітку та доходу внаслідок довічної або довготривалої непрацездатності особи.

Відповідно до ст. 2 . Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень - солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом.

Другий рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді або у відповідних

недержавних пенсійних фондах - суб'єктах другого рівня системи пенсійного забезпечення та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень - система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Зарубіжний досвід показує доцільність побудови соціального захисту на основі багатосторонньої відповідальності за матеріальний добробут людей: держави, роботодавця та самого працівника. Для успішного формування моделей пенсійних систем необхідно узгодження принципів і методів проведення соціальної політики з урахуванням економічних, національних та культурних традицій країни.

Пенсійні системи різних країн світу мають істотні відмінності, викликані економічними умовами, політичною структурою, історичними традиціями, особливостями розподілу відповідальності між державою і приватним сектором, однак всі вони мають спільну мету – забезпечення гідного рівня життя своїх громадян. Прикладом радикальної пенсійної реформи є латиноамериканська країна Чилі, яка першою здійснила пенсійне реформування у 1981р., результатом чого стало створення нової повністю накопичувальної пенсійної системи, що базується на приватному управлінні пенсійних фондів і обов'язковості внесення пенсійних внесків на особисті рахунки.

У більшості європейських країн спостерігається тенденція до поступового й обережного впровадження накопичувальних елементів і зростання ролі недержавних пенсій у забезпеченні доходів пенсіонерів. Відчутним для пенсійних систем європейських країн є посилення зв'язку розміру пенсії з рівнем і тривалістю сплати страхових внесків.

На сучасному етапі свого розвитку система пенсійного забезпечення в Україні не забезпечує гідний рівень пенсії і створює масу проблем у фінансовій системі країни. Реформування та розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні відбуваються під впливом тих трансформаційних перетворень, які властиві всій системі суспільних відносин нашої держави.

Отже, до основних проблем системи пенсійного забезпечення в Україні, на сучасному етапі його розвитку, можна віднести:

1. стрімке погіршення співвідношення між громадянами працездатного і непрацездатного віку.

Це зумовлено тим, що у результаті сплеску народжуваності впродовж 60х-70х років та його критичного спаду впродовж 80х-90х років, Україна відноситься до держав із старіючим населенням, а це автоматично призводить до фінансового тягаря на працюючих людей, які повинні сплачувати внески до Пенсійного фонду. За сучасними прогнозами до 2025 року на одного працюючого в нашій державі припадатиме один пенсіонер;

2. розбалансованість бюджету Пенсійного фонду, що призводить до постійного дефіциту, на покриття якого спрямовуються кошти з Державного бюджету України, в якому також спостерігається постійна нестача коштів;

3. низький рівень пенсій. У бюджеті нашої країни кожного року спостерігається поступове збільшення мінімальних пенсій, але воно складає лише декілька гривень, що зовсім нееквівалентне сучасному, досить стрімкому, підвищенню цін, а тому значна частина населення залишається незадоволеною своїми пенсіями;

4. різке підвищення, в результаті пенсійної реформи 2011 року, пенсійного віку та трудового стажу. Підвищення пенсійного віку практикується багатьма розвиненими країнами і несе в собі зазвичай позитивний характер, але воно відбувається поетапно (рекомендованим є його підвищення на 6 місяців у рік).

5. погано розвинута система недержавного пенсійного забезпечення. Україна доволі пізно залучилась до світового досвіду використання ринку

недержавних пенсійних послуг для забезпечення соціальних потреб пенсіонерів та збільшення інвестиційного потенціалу країни. Якщо перші НПФ з'явилися в світі більше 100 років тому, то в Україні лише у 2004 р.;

б. значна непроінформованість громадян у сфері пенсійного забезпечення. У результаті реформ та постійної низки змін у пенсійному законодавстві більша частина населення не має змоги вчасно з ними ознайомитись, а це також у свою чергу призводить до низки проблем

Сучасий стан соціально-економічного розвитку країни, в умовах якого доводиться запроваджувати обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, є об'єктивно непростим, тому потрібно визначити комплекс заходів щодо його втілення. Серед основних пріоритетів, які б дозволили ефективно ввести другий і третій рівні пенсійної системи доцільно виділити:

1. формування базових макроекономічних передумов. Серед них - постійне зростання щонайменше на 3 - 4% ВВП держави, порівняно до попередніх років, зниження рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць, невисокі темпи інфляції, підвищення заробітної плати.

2. підвищення інвестиційної привабливості фінансових інструментів для вкладення коштів накопичувальних пенсійних програм. Формування стабільного фінансового ринку сприятиме розвитку економічної та соціальної інфраструктури держави, скорішому подоланню фінансової кризи;

3. економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина.

4. забезпечення інституціональної готовності пенсійної системи, яка передбачає створення інфраструктури та механізмів її ефективного управління. Проблема пенсійної системи стосується всього дорослого населення країни незалежно від того, в якій мірі кожна людина усвідомлює цей факт. Державна пенсійна система України несправедлива, неререформована, обтяжлива для суспільства. Пенсії для абсолютної більшості людей залишаються мізерними, засоби, що поступають на їх виплату в

масштабі країни, величезні, а їх сума з року в рік зростає несумісними з
можливостями економіки темпами

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про пенсійне забезпечення»(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 3, ст.10)[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 49-51, ст. 376)[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
3. Зайчук Б. О. Загальнообов'язкове пенсійне страхування: навч. курс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна. – К. : АВТ, 2005.
4. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України / Л. Ткаченко // Вісн. Пенсійного фонду України. – 2008. – № 9.
5. Далимов Р. Мировой опыт реформирования пенсионных систем и его использование в условиях переходной экономики / Р. Далимов. – М. : Право, 2007
6. Дідковська Т. О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 / Т. О. Дідковська; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008
7. Лібанова Е. Чи потрібна Україні пенсійна реформа? Спроба неполітизованого аналізу [Електронний ресурс] / Дзеркало тижня. – 2001. – № 34 (358). – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2040/32089/>
8. Кравчук Т. В. Пенсійне забезпечення уразі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис..канд. юрид. наук. 12.00.05 / Т. В. Кравчук; Одеська нац. юрид. акад. – О., 2008.
9. Ріппа М. Б. Державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / М. Б. Ріппа. – К., 2007
10. Стожок Л. Г. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в системі соціальної політики: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.07

«Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика» / Л. Г. Стожок. – К., 2007.

11. Захаров М. Л. Право социального обеспечения России / М. Л. Захаров. – 2-е изд., испр. и перераб. – М. : БЕК, 2002.

12. Буряченко О.Є. «Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковій дискурсі» [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-2/doc/1/14.pdf>

13. Болотіна Н.Б. Право людини на соціальній захист в Україні / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2010.

14. Шумило М.М. Система пенсійних правовідносин у солідарній пенсійній системі України / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2013

15. Накопичувальна система пенсійного страхування[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://www.pfu.gov.ua/od/173838-nakorychuvalna-systema-pensijnogo-strahuvannya/>

16. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 47-48, ст.372)[Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#n1226>

17. Васькович І.М. «Добровільне накопичувальне пенсійне забезпечення» // Інститут підприємництва та перспективних технологій при Національному університеті « Львівська політехніка, 2017

18. Конституція України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4174>

19. Бурков Ю. А. Сучасна система накопичення / Ю. А. Бурков // Фінансові послуги. – 2012. – № 2.

20. Женчак О. В. Розвиток пенсійного забезпечення та його вплив на економіку України на основі європейського досвіду /О. В. Женчак // Наука молода. – 2012. – № 9. – С. 97

21. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/STAN-TA-PERSPEKTYVY-ROZVYTKU.pdf>
22. Городецька Л. О. Реформування пенсійної системи в Україні / Л. О. Городецька // Фінанси України. – 2012. – № 5.
23. Артюх Т.М. Страхування життя і його розвиток в Україні// Фінанси України. – 2000, № 9.
24. Іваськевич І.О. Організація соціального забезпечення: Навч. посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2003
25. Клапків М.С. З історії зародження національного страхового ринку// Фінанси України – 1998, № 1.
26. Шевчук П.І., Берік З.А. Пенсійне забезпечення. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002
27. Загорулько І.Б. Історія розвитку пенсійного забезпечення в Україні / Національний лісотехнічний університет України // Науковий вісник вип. 15.4. – 2005 рік
28. Кравчук Т. В. Пенсійне забезпечення уразі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: автореф. дис..канд. юрид. наук. 12.00.05 / Т. В. Кравчук; Одеська нац. юрид. акад. – О., 2008.
29. Шумило М.М. Система пенсійних правовідносин у солідарній пенсійній системі України / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2013
31. Захарко М. Сплата внесків до Пенсійного фонду: аналіз змін // Фінанси України. – 1997. – №9. – С.82
32. Ageing Report 2009: economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008- 2060) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf
33. Використання досвіду зарубіжних країн у створенні трирівневої системи пенсійного забезпечення [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://dse.org.ua/arhcive/14/13.pdf>

34. Дэвид С Кидуэлл и др. Финансовые институты, рынки и деньги. С-Пб. 2000
35. Долгова О. Развитие недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ). – 2009. - №2.
36. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – №6.
37. Офіційні данні Пенсійного Фонду України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.pfu.gov.ua/>
38. Офіційні данні Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
39. Офіційні данні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/>